

MERSİN ÜNİVERSİTESİ KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
MERSIN UNIVERSITY PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF CILICIAN ARCHAEOLOGY

KAAM
YAYINLARI

OLBA
XII

MERSİN
2005

KAAM YAYINLARI
OLBA
XII

© 2005 Mersin/Türkiye
ISSN 1301 7667

OLBA dergisi hakemlidir ve Mayıs-Kasım aylarında olmak üzere,
yılda iki kez basılmaktadır.
Published each year in May and November.

KAAM'ın izni olmadan OLBA'nın hiçbir bölümü kopya edilemez.
Alıntı yapılması durumunda dipnot ile referans gösterilmelidir.
It is not allowed to copy any section of OLBA without the permit of KAAM.

OLBA'ya gönderilen makaleler aşağıdaki web adresinde ve bu cildin giriş sayfalarında
belirtilen formatlara uygun olduğu takdirde basılacaktır.
Articles should be written according the formats mentioned in the following web address.

OLBA'nın yeni sayılarında yayınlanması istenen makaleler için yazışma adresi:
Correspondance addresses for sending articles to following volumes of OLBA:

Prof. Dr. Serra Durugönül
Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü
Çiftlikköy Kampüsü
33342-MERSİN
TURKEY

Diğer İletişim Adresleri
Other Correspondance Addresses

Tel: 00.90.324.361 00 01 (10 Lines) 4730 / 4734
Fax: 00.90.324.361 00 46
web mail: www.kaam.mersin.edu.tr
e-mail: kaam@mersin.edu.tr

Dağıtım / Distribution

Zero Prod. Ltd.
Tel: 00.90.212.244 75 21-249 05 20
e-mail: zero@kablonet.com.tr, aboratav@tayproject.org

MERSİN ÜNİVERSİTESİ
KILIKIA ARKEOLOJİSİNİ ARAŞTIRMA MERKEZİ
(KAAM)
YAYINLARI-XII

MERSIN UNIVERSITY
PUBLICATIONS OF THE RESEARCH CENTER OF
CILICIAN ARCHAEOLOGY
(KAAM)-XII

Editör

Serra DURUGÖNÜL
Murat DURUKAN

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Serra DURUGÖNÜL
Prof. Dr. Coşkun ÖZGÜNEL
Prof. Dr. Tomris BAKIR
Prof. Dr. Hayat ERKANAL
Prof. Dr. Sencer ŞAHİN
Prof. Dr. Yıldız ÖTÜKEN
Prof. Dr. Erendiz ÖZBAYOĞLU
Prof. Dr. Susan ROTROFF
Prof. Dr. Marion MEYER

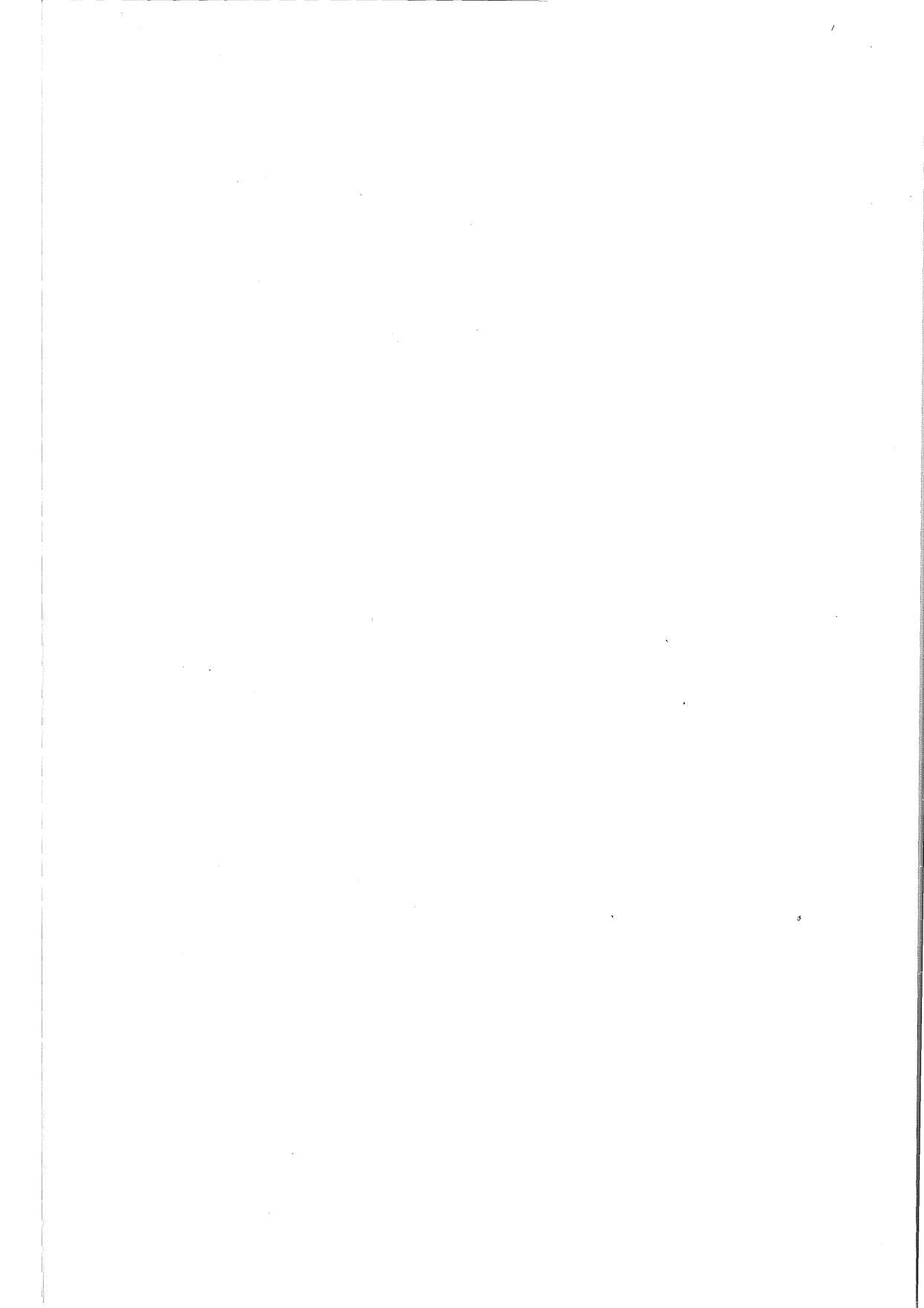
MERSİN
2005

Prof. Dr. Tahsin ÖZGÜÇ,
Prof. Dr. Ümit SERDAROĞLU
ve
Prof. Dr. Manfred KORFMANN'ı
kaybettik.
Saygıyla anıyoruz.

*OLBA'nın Basılması İçin Vermiş Olduğu Desteklerden Dolayı
Mersin Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Uğur Oral'a
Teşekkür Ederiz.*

İçindekiler/Contents

Elif Koparal <i>Göç Olgusunun Arkeolojik Materyal İle Tanımlanması: İon Göçleri Örneği</i>	1
Fahri Dikkaya <i>Arkeoloji'de Yerleşimi Anlamlandırmak</i>	21
Bilge Hürmüzlü <i>The Organization and Utilization of the Burial Grounds in Klazomenai</i>	39
Ayşe Gül Akalın <i>Antik Grek Yerleşim Tipleri, Kavramlar ve Tartışmalar</i>	69
Winfried Held <i>Loryma ve Karia Chersonesos'unun Yerleşim Sistemi</i>	85
Ersin Doğer <i>Yamanlar Dağı'nda Geç Antik Çağ İskanları: Kronolojik ve Mekan Organizasyonlarına İlişkin Sorunlar</i>	101
Kaan Şenol <i>Antik Dönem Ekonomisinin Kurgusunda Seramik Buluntuların Yeri, Sorunlar</i>	125
Gonca Cankardeş-Şenol <i>Amphora Mühürlerinin Köken ve Sosyal Statünün Belirlenmesindeki Etkileri ve Kent Lokalizasyonunun Tespitine Katkıları</i>	139
Ümit Aydınöğlü <i>Yerleşim Modeli Oluşturmak Mümkün Müdür? Dağlık Kilikia'dan İki Yerleşim Modeli Denemesi</i>	165

Yayın İlkeleri

1. Olba her yıl, ilki en geç 15 Mayıs'ta ikincisi en geç 15 Kasım'da olmak üzere iki sayı halinde yayınlanır. Yayınlanması istenen makaleler, zaman sınırlaması olmaksızın gönderilebilir. Hakemler tarafından olumlu değerlendirilen makalelerin adedi Olba'nın bir sayısı için fazla olduğu takdirde, bazı makaleler diğer sayıda yayınlanmak üzere havuzda bekletilir. Bu gibi durumlarda daha erken gönderilmiş olan makalelere öncelik tanınır.
2. OLBA'nın uluslararası bilimsel standartlara uygun olarak yayınlanabilmesi için aşağıda belirtilen teknik kurallara uyulmalıdır:
 - a- Makaleler, Word 5.0 ve üstü, Windows 95-98 veya Word 2000 yazım programı ile yazılıp diskete kaydedilerek gönderilmelidir.
 - b- Makaleler, figürleriyle birlikte çoğaltılmış olarak iki kopya halinde gönderilmelidir.
 - c- Metin yazılırken 10 punto, dipnot için ise 9 punto New York (Macintosh için) ya da Times New Roman (PC için) harf karakteri kullanılmalıdır.
 - d- Dipnotlar her sayfanın altına verilmeli ve makalenin başından sonuna kadar sayısal süreklilik izlemelidir.
 - e- Metin içinde bulunan ara başlıklarda, küçük harf kullanılmalı ve koyu (bold) yazılmalıdır. Bunun dışındaki seçenekler (tümünün büyük harf yazılması, alt çizgi ya da italik) kullanılmamalıdır.
3. Makale içindeki Yunanca karakterler için kullanılan Yunanca font da diskete yüklenerek yollanmalıdır.
4. Dipnotlarda kullanılan kaynaklar kısaltma olarak verilmeli, kısaltmalarda yazar soyadı, yayın tarihi, sayfa (ve varsa levha ya da resim) sıralamasına sadık alınmalıdır. Sadece bir kez kullanılan yayınlar için bile aynı kurala uyulmalıdır.

Dipnot (kitaplar için)

Richter 1977, s. 162, res. 217

Dipnot (Makaleler için)

Oppenheim 1973, s. 9, lev.1

5. “Bibliyografya ve Kısaltmalar” bölümü makalenin sonunda yer almalı, dipnotlarda kullanılan kısaltmalar, burada açıklanmalıdır.

Bibliyografya (kitaplar için):

Richter 1977 Richter, G., Greek Art, NewYork

Bibliyografya (Makaleler için):

Corsten 1995 Corsten, Th., “Inschriften aus dem Museum von Denizli”, Ege Üniversitesi Arkeoloji Dergisi III, 215-224, Lev. LIV-LVII

6. Tüm resim, çizim ve haritalar için sadece “fig” kısaltması kullanılmalı ve figürlerin numaralandırılmasında süreklilik olmalıdır. Levha numarası tarafımızdan verilecektir. Bu sebeple levha, Resim, Çizim, Şekil, Harita ya da bir başka ifade veya kısaltma kullanılmamalıdır.
7. Kullanılacak fotoğrafların, daha iyi sonuç almak açısından, siyah-beyaz olması tercih edilmektedir. Dia gönderecek yazarlar dia çerçevesi üzerine mutlaka resim sırasını yazmalıdır. Bir başka kaynaktan alıntı yapılan figürlerin sorumluluğu yazara aittir, bu sebeple kaynak belirtilmelidir. Görsel malzeme eğer taranmış olarak gönderilecekse uzun kenar: 12 cm, çözünürlük: 300 pixel/inch (en az) olmalı. Eğer tam sayfa kullanılacak bir fotoğraf ya da çizim söz konusu ise uzun kenar: 18.5 cm olmalı. Ayrıca görsel malzeme başka bir programa (Microsoft Word, Power Point vs.) gömülü olarak değil, Adobe Photoshop tif formatında gönderilmeli.
8. Makale metninin sonunda figürler listesi yer almalıdır. Levhalardaki figürlerin (resim, çizim, harita vs.) altına açıklama cümlesi yazılmamalıdır.
9. Metin yukarıda belirtilen formatlara uygun olmak kaydıyla mümkünse 15 sayfayı geçmemelidir. Figürlerin toplamı 10 adet civarında olmalıdır.
10. Makaleler Türkçe, İngilizce veya Almanca olabilir. Türkçe yazılan makalelerde yaklaşık 200 kelimelik İngilizce ya da Almanca özet kesinlikle bulunmalıdır. İngilizce veya Almanca yazılan makalelerde ise 200 kelimelik Türkçe özet kesinlikle bulunmalıdır.

ANTİK DÖNEM EKONOMİSİNİN KURGUSUNDA SERAMİK BULUNTULARIN YERİ, SORUNLAR

Kaan ŞENOL *

Abstract

Among the economic aspects of archaeology, ceramic finds are the main indicators of social activities and the best evidence as epigraphic materials. Although the recording methods and syntheses of the analyses about the trade patterns are evolving, the researches are not satisfactory as they are always bound to well-known production centers in order to construct the commercial relations. Besides this inadequacy, scientists should take into consideration the rate of the mistakes on the statistical methods and the exceptional conditions of the settlements or the differences of supply and demand related to economic fluctuations caused by any social and political factors. In this paper, while we are criticizing the interpretations of the ceramic dispersion diagrams which have been prepared by using insufficient data without considering to the macro-economic factors, we are also discussing the importance of the relations of the ceramic materials with the settlement patterns and the position of the re-used or re-sold products/containers in the economic life eventhough we are not always available to discover them.

Keywords: Antik ekonomi, seramik, amphora, ticaret, yerleşim, kent.

Arkeolojik buluntuların içinde seramiğin antik dönem ekonomisi hakkında birinci elden bilgilere ulaşmakta yazıtlardan sonra en önemli ipuçları olduğu kabul edilmektedir. Antik dönem yazarlarının ve epigrafik kaynakların seramik üretiminin boyutları ve ihracat modelleri hakkında ayrıntılı bilgiler sunmaması, kazılardan ve yüzey araştırmalarından elde edilen seramik buluntuların önemini arttırmaktadır¹. Bu verileri verimli olarak kullanabilmek için dokümantasyon teknikleri her geçen gün gelişmekte

* Yrd. Doç. Dr. Kaan Şenol, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, 35100, Bornova/İzmir, Türkiye.

¹ Green 1990, s. 167.

ve araştırmacılara konunun çeşitli boyutları hakkında daha ayrıntılı bilgi sunmaktadır. Ancak, geçmişte hazırlanan verilerin bugün antik dönem ekonomisinin kısmi yapısının oluşturulmasında en az hatayla kullanılabilirliği için yöntemlerin eksikliklerinden kaynaklanan sorunları bilmemiz gerekmektedir. İstatistik yöntemlerin antik dönem ekonomisine uyarlanmasında en çok eleştirilen konu veri azlığıdır². Son yıllarda gerçekleştirilen çalışmaların sayısal boyutlarda incelenmesine olanak verecek şekilde sunulması bu sorunu azaltmakta, yorumların bölgesel yapıları aydınlatacak metodlarla küçük ölçekli yürütülmesi de eldeki az veriden geneli aydınlatma yanlısını engellemektedir.

İstatistikleri yanıltan etkenler, tehlikeler: Yöntemler, hata payları

Seramik buluntularından elde edilen verilerin istatistiklerde sağlıklı bir şekilde kullanılabilmesi için öncelikle kayıt işlemlerinin hatasız yapılması gerekmektedir³. İkinci aşama seramiğin niteliğini ve kökenini belirlemek için ki bu noktada uzman olmayan araştırmacılar önemli problemler yaşamaktadır. Ne yazık ki köken sorunu her seramik grubu için tam olarak çözülememiştir. Bu nedenle araştırmacılar verilerini genel gruplar içinde toplayarak istatistiklerde kullandıklarında gerçeği tam olarak yansıtmayan sonuçlarla karşılaşılır. Verilerin hatasız olarak veri bankalarında toplandıktan sonra karşılaşılan önemli bir sorun ise istatistikte kullanılacak parçaların hangileri olduğudur. Bugüne kadar ağız, dip, kulp, gövde parçası (RBHS)⁴ ya da Toplam Parça sayısı olarak ifade edilen (TT) veriler istatistiklerde kullanılan en güvenli öğelerdir. Bunun yanında sadece tipolojik yöntemlerle seramiğin niteliğini anladığımız ağız, kulp, kaide (RBH) sayıları da eksikliklerine rağmen istatistiklerde kullanılmaktadır. Ancak daha karışık yöntemlerden, en az bireyin sayısının belirlendiği NMI ya da EVEs olarak adlandırılan tahmini tam kap sayısının belirlenmesi yöntemleri⁵ istatistiklerde kullanılmakta olmalarına rağmen büyük dikkat gerektirmeleri ve zaten toplam parça sayılarıyla yapılan istatistiklerle aynı sonuçları verdiklerinden⁶ tercih edilen yöntemler olmaktan çıkmıştır.

² Duncan-Jones 1993, s. 14; Haris 1993.

³ Py 1997, s. 207-233.

⁴ RBHS (rim/base/handle/sherd) = TT (Total des Tessons), RBH (rim/base/handle)=BFA (Bord/fond/anse), NMI (Nombre minimum individus), EVEs (Estimated Vessel Equivalents)

⁵ Hesnard 1998, s. 18.

⁶ Tomber 1993, s. 142-165.

İstatistik yöntemler uygulanırken seramik tiplerine göre yapılan dağılımda parça sayısı verilmeden yüzdelerin kullanılması ya da teşhis edilemeyen buluntuların istatistiklere konulmaması yanıltıcı olabilmektedir. İstatistikleri kullanılmaz kılan bir başka yanlış da amphora gibi uzun süre varlığını koruyan formların kullanıldıkları süre dikkate alınmayarak sadece oranlarının verilmesidir. Pollentia’da yapılan kazıların istatistiklerinde bu yanlış göze çarpmaktadır⁷. Parça sayısının tam olarak sunulduğu örneklerde de yorumlama aşamasında dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta seramiğin niteliğidir. Seramiğin boyutları dikkate alınmadan yapılan yorumlar da kimi zaman yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır⁸. Örneğin LR 2 ve LR 1 amphoralarının kapasitelerindeki farklılık dikkate alınmadan yapılan yorumlarda parça sayısı daha fazla olan formun bölgeye daha fazla sayıda ulaştığı sonucu çıkarılır ki bu doğrudur. Yanlış olan, içinde taşınan ürünün hiç hesaba katılmamasıdır. LR 1 amphoralarının LR 2 amphoralarına oranla c. 1:3 kapasiteye sahip oldukları dikkate alınırsa, farklı merkezlerden bölgeye ulaşan ürün miktarının birbirine olan oranlarının tekrar hesaplanması gerektiği de görülecektir. Bu noktada yapılan asıl hata, kimi bilimsel çalışmalarda amphoranın kendisinin içinde taşınan ürünün önüne çıkmasıdır. Çarpıcı başka bir örnek de Marsilya’da gerçekleştirilen kazıların sonuçlarına dayanılarak yapılan istatistiklerde görülmektedir. İ.S. 5. yüzyılın ilk çeyreği ve ortalarına tarihlenen tabakalarda bulunan amphoraların gruplandırılmasıyla oluşturulan oranlarda Afrika amphoraları olarak sınıflandırılan ve Key XXXV tipinde amphoraların bulunduğu grup diğer amphoralara oranla % 22 civarında bulunmasına karşılık, Doğu üretimi olarak sınıflandırılan grupta yer alan LR 1, LR 3 ve LR 4 amphoralarının % 40 oranlarında ele geçtiği izlenmektedir. Böyle bir istatistikle karşılaşılan kişinin Marsilya’nın İ.S. 5. yüzyılın ilk çeyreğinde Kuzey Afrika’nın tarımsal ürünleri yerine Doğu’nun ürünlerini tercih ettiği şeklinde bir yorumda bulunması kaçınılmazdır. Böylece istatistiklerde kapların kapasitelerinin gözardı edilmesi gibi önemli bir hata da ortaya çıkmaktadır. Aynı istatistiklerde amphora bireylerinin hesaplanmasıyla Doğu’nun tarımsal ürünleri olarak kastedilen LR 1 = 26 lt x 29 adet + LR 3 = 12 lt x 25 adet + LR 4 = 14 lt x 6 adet toplam 1138 lt’lik bir ithalatı kanıtlarken, Afrika amphoralarının Key XXXV formunun 70 lt x 18 adet ihraç edilmesi

⁷ Tarradel Mateu 1993, s. 238, fig. 10.

⁸ Pieri, kazıların yoğun ve sistemli olarak gerçekleştirildiği ve düzenli olarak yayınlandığı Güney Fransa’da bulunan LR 2 amphoralarının sayısındaki azlığa dikkati çekmektedir. Pieri 1998, s. 121.

sonucu 1260 lt'lik bir ithalatı belgelemektedir. Sonuçta ilk istatistiğin oranlarının aksine İ.S. 5. yüzyılın ortalarında Marsilya'da, Doğu ürünlerinin değil Afrika zeytinyağının tercih edildiği gerçeği ortaya çıkmaktadır⁹.

İstatistik yöntemlerin arkeolojik bulgulara uyarlanması sonucunda tek başına bir değeri olmayan verilerin yorumlamada kullanılabilir duruma gelmesi, bu işlemlerde hata payının da dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bir bölgenin ticari yapısını ve ilişkilerini ortaya çıkarmak için yapılan istatistik çalışmalarında kaçınılmaz olan gruplandırma çalışmaları, farklı yargılara ve sonuçlara ulaşılmasına neden olmaktadır. Belli zaman aralığı içinde bölgenin ithalatının özel koşullardan etkilenebileceği göz önünde tutulmalı ve belki de bir kargonun getirdiği mallardan hareketle bölgenin geneli hakkındaki yorumlarda ihtiyatlı olunması gerekmektedir¹⁰. Örneğin Fos Körfezi'ndeki amphora buluntuları göz önüne alınarak yapılan istatistiklerde Fos'un hangi bölgelerle ilişkisi olduğu ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır¹¹. Ancak, yapılan gruplamada Doğu Akdeniz ürünleri olarak gruplandırılan amphoraların bir bölümünün Ege, bir bölümünün K.Afrika, bazılarının da Gaza ve Suriye bölgesi ürünlerinin olduğunun tablolarda belirtilmesi, bölgesel dağılımda birbirlerinden farklı ihracat modellerini takip eden bu merkezlerin ürünlerinin aynı kategoride ele alınması yanlışını doğurmuştur. İ.S. 7. yüzyıldaki tek elden organize olmayan, parçalı ticari modellerin sonucu bir kargoda bile çok sayıda üreticinin malının taşındığı göz önüne alındığında genel gruplandırmanın arkeolojik olarak önemli bir sonuç vermediği görülür.

Kartaca'da gerçekleştirilen kazılarda ele geçen kontekstler bölge ticaretini yansıtmaları açısından büyük önem taşımaktadır. Burada kontekstlerin yardımıyla oluşturulan gruplandırmalar ve bunların tarihsel olaylarla ilişkileri bölgenin ticari modelleri hakkında ayrıntılı bilgi sunmaktadır¹². Ancak, aşağıda da değinildiği üzere aynı kentin farklı ekonomik güce sahip bölgelerinin sonuçlarının birbirini tutmadığı da görülmektedir. Kartaca'da gerçekleştirilen Amerikan, İngiliz, Kanada ve İtalyan kazılarının istatistik sonuçlarının farklılığı¹³ bu savı güçlendirmektedir. Bu farklılık amphora

⁹ Bonifay 2004, s. 446, fig. 251.

¹⁰ Şenol 2005 (baskıda).

¹¹ Liou – Sciallano 1989, s. 155.

¹² Fulford – Peacock 1984, s. 119-120, fig. 33, tab. 2.

¹³ Panella – Anselmino 1986, s. 178, fig. 11, s. 186, fig. 20-21, s. 187, fig. 22-23.

parçalarının ağırlığının esas alındığı istatistiklerde de net olarak görülmektedir¹⁴.

Aynı ticari sisteme sahip benzer alt modeller gösteren yerleşimlerdeki farklı sonuçlara iyi bir örnek Güney Fransa'daki kazıların sonuçlarıdır. Roma İmparatorluk Dönemi'nden itibaren önemli bir ticari merkez olan Fos Körfezi ve Rhone Vadisi üzerinde bulunan yerleşimlerin aynı kargolardan beslenmelerine rağmen, bulunan seramik gruplarının istatistik sonuçlarının şaşırtıcı derecede farklılıklar gösterdiği belirlenmiştir. Örneğin Arles'da gerçekleştirilen kazılarda Afrika ürünlerine olan talep İ.S. 4. yüzyıl sonunda %60 oranlarına ulaşırken¹⁵ Rhone Irmağı kıyısında bulunan Ramiere'de bu oran % 20'nin altına düşmüştür¹⁶. Aynı bölgede bulunan Vienne'de % 12, Lunel-Viel'de ise % 70 oranlarındaki Afrika ürünü¹⁷ kentlerin özel tüketim alışkanlıklarıyla bile güçlükle açıklanabilecek farklılıklar göstermektedir.

Köken Sorunu

Seramik üreten merkezlerin ürünlerinin bugün bile tam olarak belirlenememiş olması Antik Dönem ticaretinin maddi kanıtlarını yeterince iyi kullanamadığımızı göstermektedir. Köken belirleme çalışmalarında seramik analizlerinin her geçen gün gelişen teknolojiyle paralel olarak ilerlemesine karşılık henüz yeterince net bir sonuç veremedikleri de ortadadır. Arkaik Dönem amphoralarında kısmen çözülmüş olan bu sorun¹⁸ figürsüz günlük kullanım seramiğinde kendini daha belirgin olarak hissettirmektedir. Bununla birlikte, buluntuların dağılım tablolarında, seramiğin üretildiği merkezin bilinmesi, bölgenin ekonomik yapısı hakkında en önemli veriyi oluşturmaktadır.

Ticarette pay sahibi olmak için piyasa değeri yüksek ürünlerin taklit edilmesi tüm Antik Dönem boyunca sıklıkla rastlanılan bir durumdur¹⁹. Özellikle piyasaya yeni giren bölgelerin başlangıçta bu yolu denemiş olmaları seramik istatistiklerini yanıltıcı sonuçlar doğurmaktadır. Mısır'da

¹⁴ Freed 1995, s. 161, tab. 1.

¹⁵ Piton 1998, s. 108, fig. 3.

¹⁶ Barberan 1998, s. 72, fig. 3.

¹⁷ Raynaud 1990, s. 296.

¹⁸ Gras 1987, no. 2, s. 41.

¹⁹ Hesnard 1986, s. 69-79.

İ.Ö. 5. yüzyıldan itibaren Doğu Akdeniz’de yaygın olan amphoralar ve seramik gruplarının taklitleri üretilirken²⁰, İ.Ö. 4. yüzyılda Hellenistik gelenekle üretilen amphoralar ise orijinallerinden sadece kil gruplarındaki farklılıklar yardımıyla ayırt edilebilmektedir²¹. Hellenistik Dönem’de Akdeniz pazarında şarap üretimi açısından ikinci derece öneme sahip Girit, Kıbrıs ve Mısır’da amphora üretiminin taklitle dayalı bir endüstri olduğu ve Knidos, Rhodos, Thasos, Khios gibi büyük üreticilerin ürünlerinin benzerlerini lokal olarak üretme geleneğinin yaygın olduğu bilinmektedir²². Taklit üretimler Roma İmparatorluk Dönemi’nde de sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Nil Deltası’nın batısında üretildiği saptanan bir kandil üzerindeki mühürde Sagallassos ethnikonunun okunması antik dönemde üreticilerin taklit üretimi doğal bir ticari kural olarak gördüklerini düşündürmektedir. Dağlık Kilikia’da gerçekleştirilen yüzey araştırmaları sırasında Tripolitania amphoralarının taklit edildiğini gösteren kanıtlar, Dağlık Kilikia üretimi olduğu kesinleşen Zemer 41 amphoralarının Kıbrıs’da da üretilmesi²³ bu çerçevede değerlendirilmelidir²⁴. Aynı şekilde Gallia amphoralarının benzerlerinin İ.S. 4. yüzyıla kadar Kuzey Batı Afrika’da Mauritania Caesariensis’de üretilerek Gallia’nın kuzey bölgelerine yoğun olarak satılması da taklit üretimlerin ticaretteki payını göstermektedir. Bunun yanında, Gallia’da da başta İspanya üretimi amphoraların taklit edilmesi, ürünleri ucuza temin ederek menfaat sağlamanın örnekleri arasında sayılabilir²⁵. Ancak Roma İmparatorluğu’nun ilk yıllarında başlayan ve organize bir üretimin kanıtı olan Kos amphoralarından gelişen DR 2-4 formunu aynı şekilde taklit olarak görmemek gerekir. İmparatorluk tarafından desteklenen şarap üretiminin bir bölgede yoğunlaşması yerine bölgelere yayılması politikası doğrultusunda benzer kaliteli şarapların üretildiği alanlarda DR 2-4 amphoralarının üretimi teşvik edilmiştir. Bununla birlikte farklı bölgelerin üretimini belgeleyen DR 2-4 amphoralarının bu bölgesel ayırımı da her zaman istatistik verilerde bulunmamaktadır.

²⁰ Defernez 2002, s. 243.

²¹ Marchand 2002, s. 251; Defernez – Marchand 2003.

²² Vogeikoff-Brogan – Apostolakou 2004, s. 419, fig. 2d; Hayes 1983, s. 143-151.

²³ Rauh – Slane 2000, s. 319; Lund 2000, s. 565.

²⁴ Rauh 2004, s. 333, fig. 14.

²⁵ Desbat – Picon 1986, s. 637-648 ; Desbat 2003, s. 45 Desbat 2004, s. 294.

Taklit üretimlerin Geç Antik Dönem’de de devam ettiği bilinmektedir. Afrika seramiğinin farklı merkezlerde taklit edilmesi bu seramik tipinin Akdeniz’deki büyük boyutlu yayılımını açıklarken, içinde ürünlerin taşındığı amphoraların taklit edilme nedenleri bölgesel ürünlerin pazarlanması amacını gütmektedir. Tunus’da Puppüt’da bulunan Keay XXV.3 tipi bir amphoranın veya Afrika’da bulunan merkezlerde sıklıkla rastlanan spatheia amporelarının bölgenin üretiminden tamamiyle farklı hamur özellikleri göstermesi istatistiklerde çoğunlukla atlanan ya da karıştırılan verilerdir. Benzer bir durum çok daha yaygın olarak üretilen LR 1 amphoralarında karşımıza çıkmaktadır. Kilikia Bölgesi’nde en azından 13 atölyede üretildiği bilinen LR 1 amphoralarının Kıbrıs’ın güneyinde üç atölyede, Ege adalarında, Suriye’de ve Suriye Filistin kıyılarında da üretilmesi, taklitten çok benzer formların aynı anda piyasada bulunduğunu göstermekte, istatistiklere yansımayan üretim yerlerinin, tüketim merkezlerinin ithalat politikasını tam olarak yansıtamadığı gerçeğini göstermektedir.

Tekrar kullanım

Antik Dönemde amphora gibi dayanıklı ve uzun süre kullanılması mümkün olan seramik kapların ikinci kez, hatta üçüncü kez kullanıldığı bilinmektedir²⁶. Ayrıca, kara kazılarında analizlerinin yapılma imkanı olmadığı durumlarda çoğunlukla belirli tipte amphoraların belirli ürünler için kullanıldığı prensibi kabul edilmektedir. Ancak birçok batıkta aynı tipte amporeların içinde farklı ürünler kullanıldığı da ortaya çıkarılmıştır. İ.S. 11. yüzyıla tarihlendirilen Serçelimanı Batığı’nda hem şarap hem de zeytin ürünlerinin taşınmasında kullanılan amphoraların ağız kenarındaki kırıklar bu amphoraların daha önce de kullanılmış olduğunu göstermektedir²⁷.

Seramik Buluntuların Yerleşimin Yapısıyla İlişkileri:

Antik Dönem ekonomisinin önemli göstergeleri olarak değerlendirdiğimiz seramik buluntuların doğru yöntemler kullanıldığında yerleşimin modeli ve ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler sunduğu görülmektedir²⁸. Bununla birlikte, kazılar sırasında ele geçen seramiğin kentin ihtiyaçları doğrultusunda yapılan ithalatın ne kadarını yansıttığı önemli bir

²⁶ Koehler 1995, s. 327, dip not 14.

²⁷ Van Doorninck 1989, s. 256.

²⁸ Horden – Purcell 2001, s. 345; Tomber 2004, s. 155.

tartışma konusudur²⁹. Kentlerin göreceli olarak zengin mahallelerinde yapılan kazıların varlıklı halkın beğenisini ve ihtiyaçlarını yansıttığı kesindir. Ancak, geçmişte çoğunlukla kazıların yapılması gereksiz görülen orta ve alt sınıfın yaşadığı mekanların incelenmesine önem verilmesi bölgeye ulaşan seramiğin boyutlarını bir ölçü de olsa ortaya koymakta, bu da halkın kullanmış olduğu seramik gruplarının belirlenmesini, diğer bir deyişle bölgenin ithalat modelinin ortaya çıkarılmasını sağlamaktadır. İspanya'nın Kuzey Doğusu'nda Vilauba'da yapılan kazılarda çiftlik yerleşimlerinde ortaya çıkarılan seramiğin kıyı yerleşimlerinde bulunanlardan farklı nitelikte olduğu belirlenmiştir³⁰. Kırsal yaşamın ekonomik özgürlüğü lehine yönelik yaklaşımların kısmen doğru olduğunu kabul etsek de, kentlerin gerçek ithalat modellerinin farklı bölgelerdeki buluntuların ortalamalarının alınarak yapılmasını savunmaktayız. Zira, kırsal yerleşim için özel kargolarla yapılacak ithalat, kentin ihtiyacı doğrultusunda yapılan ithalata oranla oldukça pahalı ve güç bir ticaret yöntemidir. Antik Dönem şartları dikkate alındığında gümrük, vergilendirme ve güvenlik sorunlarını kırsal yerleşimlerin tek başlarına karşılaması oldukça düşük bir olasılıktır. Kırsal yerleşimlerdeki ithal ürün farklılığı ya da azlığı, kendi kendine yetebilen bir yapıya ihtiyaç duymalarından kaynaklanmış olmalıdır. Kente bağlı farklı yerleşim birimlerindeki ihtiyaçların değişkenlik göstermesi, kente ulaşan kargoların da toplumun çeşitli alım gücüne hitap edecek mallarla dolu olmasını gerektirmiştir. Bunun yanında, aynı merkezde gerçekleştirilen kazılardaki seramik buluntu grafiklerinin de her zaman aynı oranları yansıtmadığı görülmektedir. İtalya'da Brindisi kentinde gerçekleştirilen kazılarda bulunan seramiklerin tiplere göre dağılım grafikleri, kentin farklı mahallelerindeki yaşam seviyesini yansıtacak ölçüde farklılıklar göstermektedir³¹.

Diğer önemli bir tartışma ise ithal edilen seramiğin yaşayanlar için taşıdığı önem derecesidir. Bugün İspanyol üretimi ince seramiğin Gallia'da birçok merkezde bulunmasının halkın birinci tercihi olmadığını biliyoruz. Zira Akdeniz'de İspanyol amphoralarını taşıyan batıklarda ikincil kargo olarak bu ince seramiğin bulunması *negatiotoresin* kar marjını arttırmaya

²⁹ Sellés 1998, s. 99.

³⁰ Reynolds 2003, 2003, s. 575.

³¹ Auriemma – Quiri 2004, s. 45, fig. 4.

yönelik olarak tüketiciye empoze ettiği bu ürün için pazar yaratma çabası olarak değerlendirilmiştir³². Bu durumda Gallialılar için İspanyol zeytinyağı birinci tercih, İspanyol seramiği ise fiyatı nedeniyle cazip bir üründür.

Bulunamayanların Antik Dönem Ekonomisinin Kurgusundaki Yeri

İstatistiklerde dikkat edilmesi gereken önemli bir nokta da elde edilen verilerin dışında ele geçmeyen öğelerdir. Sözgelimi, Khios şarabının karşılığında, Ada'nın ihtiyacı olan tahılı hangi şartlarda temin ettiği henüz cevaplanmamıştır³³. Dolayısıyla antik dönem ekonomisi üzerine gerçekleştirilen çalışmalarda sadece inorganik maddelerin kalıntularından yararlanılarak yapılan yorumlarda bu öğe unutulmakta, antik dönem ticaretinin sadece amphoralarda taşınan ürünlerden ibaret olduğu yanlışlığına düşülmektedir. Amphoralarla taşınmadıkları için ele geçmeyen tahıl ihracatının maddi kanıtları gibi³⁴ farklı maddelerde taşınan ürünlerin hangi boyutta ticarete kullanıldığı da tam olarak ortaya konulamamaktadır. Benzer bir durum İtalya Yarımadası ve Gallia'da bulunan üreticilerin İ.Ö. 1. yüzyılın sonunda ve İ.S. 2. yüzyılın sonlarında aniden gelişen akımlara ya da zorunluluklara³⁵ uyarak ihracatta ahşap fıçı kullanmasıyla karşımıza çıkmaktadır³⁶.

Bir bölgenin ticari ilişkileri incelenirken ürettiği ürünlerin ancak tespit edilebilenlerinin değerlendirildiği unutulmamalıdır. Bugün hangi bölgede üretildiğini bilemediğimiz formların istatistiklerde tanımlanamayanlar grubunda yer alması bölge ticaretinin eksik olarak yorumlandığı anlamına gelir. Bununla birlikte eksik ve hatalı tanımlar da istatistiklerin yanlış olarak yorumlanmasına neden olmaktadır. Dikkat edilmesi gereken en önemli nokta seramik grubunun bilimsel literatürde yaygın kullanımı olan genel kataloglara atfedilerek sunulmasıdır. Sadece tanımının kullanıldığı seramiklerin günümüz istatistiklerinde kullanılabilen öğeler olmadığı açıktır³⁷.

³² Green 1990, s. 165.

³³ Dupont 1998, s. 151.

³⁴ Tchernia 2003, s. 619.

³⁵ Manacorda – Panella 1993, s. 64.

³⁶ Tchernia – Olmer 2004, s. 116; Marlière 2004, s. 278; Green 1990, s. 162.

³⁷ Hayes 2001, s. 278.

Özellikle yeni tespit edilen formların tüketim merkezlerinde daha titiz bir şekilde incelenmesi gerekmektedir³⁸. Böylece, Antik Dönem ekonomisi üzerine yapılacak yorumlarda hata payı azaltılacaktır. Belirlenemeyen formların oranları da istatistik çalışmaları için sürekli bir sorun oluşturmuştur. Roma'da Palatinus Tepesi'nde gerçekleştirilen kazılarda İ.S. 425 yıllarına tarihlendirilen tabakalarda belirlenemeyen formların oranı 15.4 iken, İ.S. 5. yüzyılın sonunda bu oranın 43.2'ye ulaşması istatistiğin kullanılabilirlik oranını düşürmektedir³⁹. Dolayısıyla üretim merkezlerinin tespitine yönelik yüzey araştırmaları ve bu ürünlerin tipolojik gelişimini aydınlatacak atölye kazıları, ihracat pazarının ve ekonomik ilişkilerin ortaya çıkarılmasında en önemli aşamayı oluşturduklarından özel bir ilgiyi hak etmektedir.

³⁸ Tomber – Williams 2000, s. 48.

³⁹ Carignani 1986, s. 42, tab. 3.

Bibliyografya ve Kısaltmalar

- Auriemma – Quiri 2004
Auriemma, R. – E. Quiri, “Importazioni di anfore orientali nell’Adriatico tra primo e medio impero”, *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002, (ed.) J. Eiring – J. Lund, Monographs of the Danish Institute at Athens, Vol. 5, Denmark, 43-56
- Barberan 1998
Barberan, S., “Evolution des importation d’amphores en Languedoc oriental”, *SFECAG, Actes du Congrès d’Istres*, 21-24 Mai 1998, 69-83
- Bonifay 2004
Bonifay, M., *Etudes sur la céramique romaine tardive d’Afrique*, BAR Int Series 1301, Oxford,
- Carignani 1986
Carignani, A. – C. Panella, et alii, “Rome, il contesto del tempio delle Magna Mater sul Palatino”, *Estratto del Volume Societa Romana e Impero Tardoantico le merci gli Insediamenti a Cura di Andrea Giardina*, III, 27-43
- Defernez 2002
Defernez, C., “Le poids de l’orientalisation et de l’hellénisation au travers des échanges et des productions céramiques dans l’angle nord-est du delta égyptien”, *Céramique Hellénistiques et Romaines TMO 35*, Maison de l’Orient, Lyon, 235-24
- Defernez – Marchand 2003
Defernez, C. – S. Marchand, “Les imitation égyptiennes des conteneurs d’origine égéene et levantine (du VIe siècle au début du IIe siècle av. J.-C.): un exemple d’innovation technique secondaire”, Publication des Actes du Colloque International l’Apport de l’Egypte a l’Histoire des Techniques, Méthodes, Chronologie te Comparaisons.
- Desbat – Picon 1986
Desbat, A. – M. Picon, “Les importations d’amphores de Méditerranée Orientale a Lyon (Fin de Ier siècle avant J.-C. et I er siecle après)”, *BCH Suppl XIII*, Recherches Sur les Amphores Grecques, Paris, 637-648.
- Desbat 2003
Desbat, A., “Amphorae from Lyon and the Question of Gaulish Imitations of Amphorae”, *Amphorae in Britain and the Western Empire, JRPS*, Vol. 10 (ed. J. Plouviez), Oxford, 45-49
- Desbat 2004
Desbat, A., Chapitre 15, Marques et images de marques, *Le Vin, Nectar des Dieux Génie des Hommes*, (ed.) J.-P. Brun, M. Poux, A. Tchernia, Gollion, 291-301
- Duncan-Jones 1990
Duncan-Jones, R.P., *Structure and Scale in the Roman Economy*, Cambridge, 30-47
- Dupont 1998
Dupont, P., *Archaic East Greek Trade Amphoras*, 142-226
- Freed 1995
Freed, J., “The Late Series of Tunisian Cylindrical Amphoras at Carthage”, *JRA*, Vol. 8, 155-191

- Fulford – Peacock 1984
 Fulford, M. G. – D. P. S. Peacock, *The Avenue du President Habib Bourguiba, Salammbô: The Pottery and Other Ceramic Objects From The Site, Excavations at Carthage : The British Mission* Vol. 1, 2, 8-140
- Gras 1987
 Gras, M., “Amphores commerciales et histoire archaïque”, *Dialoghi di Archeologia*, Terza Serie Anno 5, 1987, 41-50
- Green 1990
 Green, K., *The Archaeology of the Roman Economy*, Berkeley 1990.
- Harris 1993
 Harris, W. V., “Between Archaic and Modern: Some Current Problems in the History of the Roman Economy”, *JRA*, Supplementary series no. 6, *The Inscribed Pottery, Production and Distribution in the Roman Empire in the Light of Instrumentum Domesticum*, (ed.) W. V. Harris, Ann Arbor, 11-29
- Hayes 1983
 Hayes, J. W., “The Willa Dionysos Excavations Knossos: The Pottery”, *BSA*, No. 78, 143-151
- Hayes 2001
 Hayes, J., “Late Roman Fine Wares and their Successors: A Mediterranean Byzantine Perspective (with reference to the Syro-Jordanian Situation)”, *La Céramique Byzantine et Proto-Islamique en Syrie-Jordanie (IVe-VIIIe siècles apr. J.-J.)*, Actes du colloque tenu a Amman 3-5 Decembre 1994, Beyrouth, 275-282
- Hesnard 1986
 Hesnard, A., “Imitations et raisonnement archéologique”, *BCH Suppl XIII*, Recherches Sur les Amphores Grecques, Paris, 69-79.
- Hesnard 1998
 Hesnard, A., “Des amphores pour l’histoire du commerce. Que compter et pourquoi”, *La quantification des céramiques, conditions et protocole*, (ed.) P. Arcelin – M. Tuffreau-Libre, Collection Bibracte 2, Table ronde des 7-9 avril 1998, Bibracte, 17-22
- Horden – Purcell 2001
 Horden, P. – N. Purcell, *The Corrupting Sea, A Study of Mediterranean History*, Oxford
- Koehler 1995
 Koehler, C. G., “Wine Amphoras in the Ancient Greek Trade”, *The Origins and Ancient History of Wine*, Luxemburg, 323-337
- Liou – Sciallano 1989
 Liou, B. – M. Sciallano, “Le trafic du port de fos dans l’antiquité: essai d’évaluation a partir des amphores ”, *S.F.E.C.A.G.*, Actes du Congrès de Lezoux, 153-167
- Lund 2000
 Lund, J., “The Pinched Handle Transport Amphorae as Evidence of the Wine Trade of Roman Cyprus”, *International Congress of Cypriot Studies*, Nicosia, 565-578
- Manacorda – Panella 1993
 Manacorda, D. – C. Panella, “Anfore”, *JRA*, Supplementary series no.6, *The Inscribed Pottery, Production and Distribution in the Roman Empire in the Light of Instrumentum Domesticum*, (ed.) W. V. Harris, An Arbor, 56-64

- Marchand 2002 Marchand, S., “Le maintien de la tradition pharaonique pour les productions des céramiques datées de l’époque ptolémaïque en Egypte”, *Céramique Hellénistiques et Romaines* TMO 35, Maison de l’Orient, Lyon, 235-245
- Marlière 2004 Marlière, E., Chapitre 14, Outres et Tonneaux, *Le Vin, Nectar des Dieux Génie des Hommes*, (ed.) J.-P. Brun – M. Poux – A. Tchernia, Gollion, 279-290
- Panella – Anselmino 1986 Panella, C. – L. Anselmino, v.d., “XI. Cartagine”, *Estratto del Volume Societa Romana e Impero Tardoantico*, III, 163-195
- Pieri 1998 Pieri D., 3.4 Les amphores des sondages, Les fouilles de la Bourse. Les niveaux d’époque romaine. *Fouilles a Marseille. Les mobiliers (Ier-VIIe siècles ap. J.-C.)*, (ed) M. Bonifay – M.-B. Carre – Y. Rigoir, *études massaliètes* 5, Aix-en-Provence, 108-127
- Piton 1998 Piton, J., “Contexte amphorique du début du Ve siècle a Arles (Bouches-du-Rhone)”, *SFECAG, Actes du Congrès d’Istres*, 21-24 Mai 1998, 107-114
- Py 1997 Py, M., 14. Typologie céramiqueles modules Dicocer et Typocer, Syslat 3.1, Sytem d’Information Arcéologique, *LATTARA* 10, Lattes, 207-233
- Raynaud 1990 Raynaud, C., Le village gallo-roman et médiéval de Lunel-Viel (Hérault), la fouille du quartier ouest (1981-1983), Paris, 290-297
- Rauh – Slane 2000 Rauh, N. K. – K. W. Slane, “Possible Amphora Kiln Sites in W. Rough Cilicia”, *Journal of Roman Archaeology* 13, 319-330.
- Rauh 2004 Rauh, N., “Pirated Knock-offs: Cilician Imitations of Internationally Traded Amphoras”, *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002, (ed.) J. Eiring – J. Lund, Monographs of the Danish Institute at Athens, Vol. 5, Denmark, 329-336
- Reynolds 2003 Reynolds, P., Spain, Portugal and Balearics: 4th -7th century (Late Roman, Byzantine and Visigothic), *VIIe congrés international sur la céramique médiévale en méditerranée*, Thessaloniki, 11-16 Octobre 1999, 2003, 571-585
- Sellés 1998 Sellés, H., “Classer et compter la céramique issue des fouilles urbaines. Un exemple d’approche lié a l’information des données”, *La quantification des céramiques, conditions et protocole*, (ed.) P. Arcelin – M. Tuffreau-Libre, Collection Bibracte 2, Table ronde des 7-9 avril 1998, Bibracte, 99-104
- Şenol 2005 Şenol, A. K., “A Statistical Essay on the Importation of Alexandria between the Early Hellenistic and the Arabic Periods through the Amphorae, Found in the Salvage Excavations of CEA”, *CCE* 8, (baskıda)

- Tarradel Mateu 1993 Tarradel Mateu, M., v.d., “Un conjunt de materials d’època tardo-republicana de la ciutat romana de Pollentia (Alcudia, Mallorca)”, *Pyrenae* 24, 238-267
- Tchernia 2003 Tchernia, A., “Epaves antiques, routes maritimes directes et routes de redistribution ”, *Nourrir les cités de Méditerranée, L’atelier méditerranéen*, (ed.) B. Marin – C. Virlouvet, Paris, 613-623
- Tchernia – Olmer 2004 Tchernia, A. – F. Olmer, Chapitre 5, Le vin de l’Italie romaine, *Le Vin, Nectar des Dieux Génie des Hommes*, (ed.) J.-P. Brun – M. Poux – A. Tchernia, Gollion, 105- 121
- Tomber 1993 Tomber, R., “Quantitative Approaches to the Investigation of Long-Distance Exchange”, *Journal of Roman Archaeology*, Vol. 6, 142-165.
- Tomber – Williams 2000 Tomber, R. – D. Williams, “Egyptian Amphorae in Britain and the Western Provinces”, *Britannia*, Vol. XXXI, 41-54
- Tomber 2004 Tomber, R., “Polarising and Integrating the Late Roman Economy: The Role of Late Roman Amphorae 1-7”, *Ancient West & East*, Vol. 3, No. 1, Boston, 155-165
- Van Doorninck 1989 Van Doorninck, F. H., “The Cargo Amphorae on the 7th Century Yassı Ada and 11th Century Serçe Limanı Shipwrecks: Two Examples of a Reuse of Byzantine Amphorae as Transport Jars”, *BCH Suppl.* XVIII, 249-257.
- Vogeikoff-Brogan – Apostolakou 2004 Vogeikoff-Brogan, N. – S. Apostolakou, “New Evidence of Wine Production in East Crete in the Hellenistic Period”, *Transport Amphorae and Trade in the Eastern Mediterranean*, Acts of the International Colloquium at the Danish Institute at Athens, September 26-29, 2002, (ed.) J. Eiring – J. Lund, Monographs of the Danish Institute at Athens, Vol. 5, Denmark, 417-428.